

marife

bilimsel birikim

yıl : 1 sayı : 1 Bahar 2001

KADININ ŞAHİTLİĞİ ÜZERİNE

Orhan ÇEKER*

Modernizmin etkisiyle İslamî hükümler nassların da hududu aşılarak yoruma tabi tutulmuş ve aslında İslam'ın öngördüğü hüküm, İslam'ın değilmiş ya da İslam'da yokmuş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu gayretin temelinde İslam'ı savunamama acizliği ya da kompleks bulunmaktadır. Batı genelde İslam'ı, tümünü red anlamında tenkide tabi tutmuş, bu tenkid de yukarıdaki biçimde kimi İslamî çevrelerde az veya çok etkili olmuştur. Tabii ki yapılan tenkidler İslam'ın tümüne karşı değil, cüzlerine karşı yapılmış gibi gösterilmiş, gerçekte ise tümü hedefe konmuştur. Bu cüzler kadın hakları, kölelik, kısas... gibi konular olmuştur. Kadın hakları meyanında da mirasçılığı, tesettürü, şahitliği, cariyelik, erkeklere göre genelde arka planda yer alması... konuları ileri sürülmüştür.

Kadının şahitliğinin ne yapıp yapıp erkeğin şahitliği ile aynı konuma getirilmesi için olmadık yorumlara gidilmiş ve netice, murad-ı İlahî'ye de ters düşecek noktalara varılmıştır.

İslam, hakkın kesinkes sağlam delillerle isbatlanmasını esas almıştır. Bunu göz önünde bulundururken de işi isbat zorluğuna vardırıp ters taraftan hakkın yerde kalmasına da fırsat vermemiştir. Yeri gelir tek kadının, yeri gelir iki kadının şahitliği yeterli kabul edilmiştir. Fakat normal hallerde müdayene (Bakara: 282) ayetinde olduğu gibi iki kadının şahitliğinin yanısıra bir erkek şahidin bulundurulması şart görülmüştür. İşte burada kadının şahitliğinin erkeğin şahitliğinin yarısına denk kabul edilmesi birçok münakaşayı beraberinde getirmiştir.

Münakaşalarda **unutma / yanılma** esas alınarak "Kadın unutkan değil ise şahitliği tam olur" gibi bir sonuca varılmıştır. Ayrıca ayetin nüzûlü sırasında kadınlar kültürce düşük seviyede olduğu için şahitlikleri yarım kabul edilmiş, zamanımızda ise kadın kültürce yüksek seviyede olduğundan şahitliği tam olmalı, denilmiştir. Bu iddiaların ilmî değeri nedir? Bu konudaki mülahazalarımızı arz etmek istiyoruz:

Her şeyden önce kıyastaki illetin doğru tesbit edilmesinin çok önemli olduğunu hatırlatmak gerekiyor. İleti doğru tesbit ederseniz doğru sonuca ulaşırsınız; ama illeti yanlış tesbit ederseniz varacağınız sonuç da yanlış olur. İmam Şâfiî'nin istihsana karşı çıkışının sebebi işte bu noktadadır. Kanaatimizce İmam Şâfiî istihsana doğrudan değil, dolaylı olarak karşı çıkmıştır. O sanki "ileti doğru tesbit etmiyorsunuz, yanlış sonuca varınca da dönüveriyor, istihsan yapıyorsunuz. Halbuki illeti doğru tesbit etseydiniz doğ-

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. oceker@hotmail.com

ru sonuca varıp, istihsana muhtaç olmayacaksınız”, diyor. Usül kaynakları kıyas konusunda illet tesbitine fazlaca yer verir ve doğru tesbit yapmak için illet olabilecek vasfın şartları üzerinde durur. İşte bu şartlardan bir tanesi **munzabıt vasıf** olmasıdır. Munzabıt (mazbut), normalde kişiden kişiye, halden hale, çevreden çevreye değişmeyen, hududunu tesbitte zorluk çekilmeyen, sınırları belli olan anlamındadır. Ancak böyle bir vasıf illet olabilir. Bu şart doğrultusunda **unutkanlık / yanılma** ve **kadının kültürü** vasıflarına bakacak olursak her ikisinin de illet olamayacağı bariz bir şekilde görülecektir:

Unutkanlık / Yanılma: Ayet-i Kerimede, “*vesteşhidû şehîdeyni min ricâlikum, fe in lem yekûnâ raculeyni feraculün vemraetâni minmen terdavne mineşşühedâi en tedille ihdâhumâ fetüzekkîra ihdâhumâl-uhrâ...*”

“...Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun, eğer iki erkek bulunamazsa güven duyduğunuz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da (olur). Böylece kadınlardan biri yanılır/unutursa diğeri ona hatırlatır...” (Bakara: 282) buyurulmaktadır.

Ayetteki “iki erkek bulunamazsa” kaydına bakarak iki erkek varken kadının şahit olup olamayacağı konusunu bir tarafa bırakalım. “Biri yanılırsa diğeri ona hatırlatır” kaydındaki unutma/yanılma vasfına, illet olması için munzabıt (mazbut) olma şartını uygulayacak olursak bu şartın unutmada mevcut olmadığını görürüz. Çünkü unutma kişiden kişiye, yaştan yaşa, halden hale değişiklik arzeder. Aynı zamanda bu hal erkeklerde de mevcuttur ve onda da değişiklik gösterilir. Erkek veya kadın, genç yaşta az unuttur, yaşı ilerledikçe unutkanlık artar. Ya da kafası meşgul veya dalgın olduğu zaman unutkan olur, bu hallerin dışında iyi hatırlar. Buna göre az unutkan olduğu zaman şahitliğini tam, çok unutkan olduğu zaman şahitliğini yarım mı sayacağız ! Mesela 20 yaşında iken şahitliği tam, 60-70 yaşına geldiği zaman şahitliği yarım mı olacaktır. Bu durumdan erkeği nasıl istisna edeceğiz. Halbuki ayet erkeği istisna etmiştir. Demek ki illet için erkeği istisna edeceğimiz bir vasıf bulmalıyız. Unutma / yanılma hükmün hikmeti olur, illeti olmaya müsait değildir.

Kadının Kültür Seviyesi: Bir de deniliyor ki İslam’ın ilk geldiği sıralarda kadının kültür seviyesi çok düşüktü. Onun için de şahitliği yarım kabul edilmişti. Şimdi ise kadın okur yazar olup kültür seviyesi yüksektir. Dolayısıyla şahitliği tam kabul edilmelidir.

Ayetin indiği sırada kadınlar arasında erkekleri kat kat geçecek şekilde seviyesi yüksek olanlar vardı. Mesela Hz. Aişe annemiz en fazla kültürlü ilk 10’un içerisinde idi. Yedi fakih sahabiden biri idi. Buna rağmen onun şahitliğinin okur - yazar bile olmayan herhangi bir erkek sahabiye göre yarım olduğu konusunda bir tereddüd yoktu. Hem sonra Hz. Aişe’nin kültürünü zamanımızdakilerle kıyaslayalım. Hz. Aişe tefsir, hadis ve fıkıhta bizim kaynaklarımızdan birisidir. Bir bakımdan dinimizin rivâyet kaynağını teşkil etmektedir. Dolayısıyla seviyesi itibarıyla zamanımızdaki tüm insanlardan daha seviyeli idi. İctihâd edebilen 162 sahabiden 20 tanesini kadınlar teşkil ediyordu. Zamanımızda yüksek tahsilli olup bir dilekçe yazmaktan aciz olan erkeklere göre seviyeleri kıyas kabul etmeyecek kadar fazla idi. Buna rağmen onların şahitlikleri yarım olmuştu. Dolayısıyla kültür seviyesini bu yönden illet olarak almak yanlış olduğu gibi, munzabıt vasıf olma şartı itibarıyla de illet olarak alamayız. Çünkü kültür kişiden kişiye, çevreden çevreye, halden hale değişkenlik arzeder. Mesela kültürlü saymak için hangi seviyeyi esas alacağız ? Belli bir diplomayı esas alsak o diplomadan bir gün önceki şahitlikle bir gün sonrakini farklı mı sayacağız ? Aynı şekilde diploması olmadığı halde kendisini yetiştirmiş olan birinin şahitliği diplomalı ama düşük kültür seviyesinde birininkine göre yarım mı olacak-

tır. Bunun gibi, tahsilli bir bayanın şahitliği tam fakat o derecede tahsili olmayan erkeğinki yarım mı kabul edilecektir ? Memleketler arasındaki kültür farklılığında nasıl bir ölçüyü esas alacağız. Görüyorsunuz ki mazbut olması gereken vasıf / kültürlülük ne kadar da değişkenlik gösteriyor. Kültür seviyesinin illet olamayacağı ortadadır.

SONUÇ

Kadının şahitliğinin yarım kabul edilmesine illet olarak gösterilen unutkanlık ve düşük kültür seviyesi, illet olma şartını bulundurmadıklarından illet olarak ele alınamaz. Çünkü illet olma şartlarından munzabit olma şartı bunlarda zerre miktarı mevcut değildir. Buna rağmen bunları illetmiş gibi ileri sürmek kıyastaki illet şartlarını bilmemek veya en azından göz önünde bulundurmamak anlamına gelir. Aynı vasıfları illet olarak takdim edenler arasında fıkıhçıların da olması üzüntü vermektedir.

Ayet-i Kerimede (Bakara: 282) erkek ve kadın için ayrı hüküm belirtildiğine göre, illet olarak tesbit edeceğimiz vasıf kadında var olup erkekte yok olmalı ki doğru tesbit yapılmış olsun. Unutma / yanılma da kültür seviyesi de kadın için olduğu kadar erkek için de söz konusu olan bir durumdur. Böyle olduğu halde nasıl oluyor da illet olarak alınabiliyor.

İllet olma şartlarını göz önünde bulundurduğumuz zaman şahitlik konusunda illetin bizatihi "**kadın olma**" olduğunu söyleyebiliriz. Gerek psikolojik gerek diğer yönleri ile kadın olarak yaratılmış olmak şahitlikte bu hükmü beraberinde getirir. Şahitlik konusunda kadının böyle bir hükümde olması kadın için züill değildir. Bu gayet tabii kabul edilmelidir. Vahşi ismindeki sahabinin şahitliğinin yanında Hz. Aişe'nin şahitliğinin yarım kabul edilmesi Hz. Aişe'nin daha faziletli oluşuna zarar vermez. Hz. Aişe'nin, İmam Âzam Ebû Hanife'den daha faziletli olduğu nass ile sabittir. Şahitliğinin de Ebû Hanife'nin şahitliğinin yanında yarım olduğu yine nass ile sabittir. Öyle ise üstünlük ve fazileti şahitlikle ölçmemek, bunların ayrı şeyler olduğunu kabullenmek gerekir.